

SINONIMLAR TASNIFI

Mahammadjonova Dilshoda Zikiryoixon qizi

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Mahmudjonova Farzona Azizbek qizi

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

*Ilmiy maslahatchi: **Odinaxon Ismanova***

Annotatsiya: Ushbu maqolada sinonimlarning nutqni boyitish, fikrni aniqlashtirish, ifodaning ta'sirchanligini oshirishdagi o'rni va ularning turlari haqida qisqacha ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: uslubiy bo'yoq, neytral lingvistika, adabiy nutq, emotsional-ekspessiv, terminologiya, polisemiya.

Anmerkung: Dieser Artikel bietet einen kurzen Überblick über die Rolle von Synonymen bei der Bereicherung der Sprache, der Verdeutlichung des Denkens und der Steigerung der Ausdruckstärke sowie über ihre verschiedenen Arten.

Schlüsselwörter: Stilmalerei, neutral, Linguistik, literarische Rede, emotional-ausdrucksstark, Terminologie, Polysemie.

Til – inson tafakkuri va jamiyat hayotining eng muhim vositasi bo'lib, undagi har bir birlik muayyan ma'noni ifodalaydi. Lekin ayrim hollarda bir ma'noni ifodalovchi bir nechta so'zlar mavjud bo'ladi. Bunday leksik hodisa sinonimiya, unga mansub so'zlar esa sinonimlar deb ataladi. Sinonimlar nutqni boyitish, fikrni aniqlashtirish, ifodaning ta'sirchanligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

1. Sinonim tushunchasi

Sinonimlar – shaklan turli, ammo bir-biriga yaqin yoki bir xil ma'noni bildirishga xizmat qiladigan so'zlardir.

Misollar:

Katta – ulkan – buyuk

Chiroyli – go'zal – husnli

Tez – jadal – shiddatli

O'qituvchi – muallim – ustoz

Sinonimlarda ma'no umumiy bo'lsa-da, uslubiy bo'yoq, emotsional rang, qo'llanish sohasi bilan farqlanadi.

2. Sinonimik qator (sinonimik uyada)

Bir umumiy ma'no atrofida birlashgan sinonimlar guruhi sinonimik qator (sinonimik uy) deyiladi. Bu qatorda bitta so'z yetakchi (dominanta) bo'ladi.

Misol:

Yuz – chehra – jamol – siymo – aft

Bu qatorda:

Yuz – neytral,
Chehra, jamol – badiiy-uslubiy,
Aft – salbiy emotsionallikka ega.

3. Sinonimlarning asosiy tasnifi

Sinonimlar bir nechta mezonlar asosida tasniflanadi:

I. Ma'no darajasiga ko'ra sinonimlar

1. To'liq (absolyut) sinonimlar

Ma'nosi har jihatdan to'liq mos keladigan sinonimlar.

Juda kam uchraydi.

Misollar:

Tilshunoslik – lingvistika

Imlo – orfografiya

Leksika – lug'at tarkibi

2. Qisman sinonimlar

Ma'nosi umumiy, ammo ba'zi semantik farqlari mavjud.

Misollar:

Kulmoq – jilmaymoq – tirjaymoq

Qaramoq – boqmoq – nazar tashlamoq

Yurmoq – kezmoq – sayr qilmoq

II. Uslubiy jihatdan sinonimlar

1. Neytral sinonimlar

Har qanday nutq uslubida ishlatiladi.

Misollar:

Uy – xonadon

Ovqat – taom

Gap – so'z

2. Badiiy-uslubiy sinonimlar

She'riyat, adabiy nutqda ishlatiladi.

Misollar:

Yuz – jamol – ruxsor

Ko'z – nigoh – chashm

Yurak – dil – qalb

3. So'zlashuv uslubiga xos sinonimlar

Og'zaki nutqda keng qo'llanadi.

Misollar:

Charchamoq – horimoq

Qo'rqmoq – seskanmoq

Urishmoq – janjallashmoq

4. Rasmiy-uslubiy sinonimlar

Hujjat, ilmiy matnlarda ishlatiladi.

Misollar:

Tasdiqlamoq – ma’qullamoq

Yordam bermoq – ko‘maklashmoq

Boshlamoq – amalga oshirmoq

III. Emotsional-ekspressiv bo‘yog‘iga ko‘ra

1. Ijobiy emotsionalli sinonimlar

Jasur – mard – qo‘rqmas

Chiroyli – go‘zal – latofatli

2. Salbiy emotsionalli sinonimlar

Ayyor – makkor – mug‘ombir

Semiz – to‘q – baqaloq

IV. Ifoda kuchiga ko‘ra (gradatsion sinonimlar)

Ma’no darajasi kuchayib boruvchi sinonimlar:

Misol:

Yaxshi → zo‘r → a‘lo → mukammal

Sovuq → juda sovuq → muzdek

Achchiq → o‘tkir → zahar

V. Kelib chiqishiga ko‘ra sinonimlar

1. O‘z qatlamidagi sinonimlar

Osmon – ko‘k

Bosh – kalla

Yurak – ko‘ngil

2. O‘zlashma sinonimlar bilan

Shifokor – tabib – doktor

Fan – ilm

Madaniyat – kultura

VI. Qo‘llanish sohasiga ko‘ra

1. Umumxalq sinonimlari

O‘qimoq – mutolaa qilmoq

Gapirmoq – so‘zlammoq

2. Terminologik sinonimlar

Yurak xuruji – infarkt

Tilshunoslik – lingvistika

O‘pka yallig‘lanishi – pnevmoniya

4. Sinonimlar va polisemiyaning farqi

Belgilar Sinonim Polisemiya

So‘zlar soni 2 yoki undan ko‘p 1 ta so‘z

Ma’no O‘xshash Bir nechta turli ma’no

Misol yuz – chehra og‘iz (tana a‘zosi, idish og‘zi)

5. Sinonimlarning nutqdagi vazifasi:

Nutqni boyitadi;
Takrordan qutqaradi;
Fikrni aniqlik bilan yetkazadi;
Badiiy ta'sirni kuchaytiradi;
Uslubiy mahoratni oshiradi;

6. Sinonimik lugʻatlar

Sinonimlar maxsus sinonimik lugʻatlarda jamlanadi. Bunday lugʻatlar:

Yozuvchi,

Tarjimon,

O'qituvchi,

Jurnalistlar uchun muhim manba hisoblanadi.

O'zbek tilidagi mashhur sinonimik lugʻatlar mavjud.

Sinonimlar tilning eng muhim leksik boyliklaridan biridir. Ular nutqni boyitadi, badiiy ifodani kuchaytiradi, inson tafakkurining nozik jihatlarini ifodalashga xizmat qiladi. Sinonimlarning tasnifi ularni chuqur o'rganish, nutqda to'g'ri va o'rinli qo'llash uchun muhim nazariy asos hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2006.
2. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. – Toshkent: Fan, 2002.
3. Madvaliyev A. (tahr.) O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.
4. Tursunov U., Qodirov M., Ziyodullayev A. Hozirgi o'zbek tili. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
5. Nurmonov A. Leksikologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2001.
6. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining sinonimlar lug'ati. – Toshkent: Fan, 1986.
7. Yo'ldoshev B. Badiiy matn va uning lingvistik tahlili. – Toshkent: Fan, 2004.
8. Виноградов В. В. Лексикология и лексикография. – Москва: Наука, 1977.
9. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – Москва: Советская энциклопедия, 1969.
10. Новиков Л. А. Семантика русского языка. – Москва: Высшая школа, 1982.
11. Шмелев Д. Н. Современный русский язык. Лексика. – Москва: Просвещение, 1977
12. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. – Berlin: Langenscheidt, 2001.
13. Duden. Das Synonymwörterbuch. – Mannheim: Dudenverlag, 2018.
14. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft. – Stuttgart: Kröner, 2002.
15. Koch W. Synonymik der deutschen Sprache. – Leipzig: Bibliographisches Institut, 1995.